

ТА'LIM SIFATINI RIVOJLANTIRISH

O'teniyazova Suliwxan Qoshqarbay qızı
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Nukus filiali 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Talim sifati masalalarini muhokamada uning baholanishi, monitoringi, sifatning ta'minlanishi va boshqalar haqida so'z yuritiladi. Bu atamalarning qo'llanilishiga aniqlik kiritishlik uchun ularning ingliz tilidagi mohiyati va milliy tilimizda ularga mos kelishchi so'zlarga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Kalit so'zlar: Kitob, ta'lim, sifat, yoshlar, innovatsiya, qadiryat, madaniyat.

Ta'lim sifati va uni boshqarish masalalariga ilmiy nuqtai nazardan yondoshuv chet elda XX asrning 20 -yillaridan boshlangan. Ushbu jarayonda ta'lim sifati boshqarish samaradorligin oshirishlik usullarini izlanish yumushlari eng avvalo ijtimoiy boshqaruvining umumiy nazariyasi yutuqlari asosida sodir qilingan. Shuni ta'kidlashlik zurur, maorif sifati va uni boshqarish masalalari ko'pchilik izlanishlarda yuqori talim tizimi va uni amalga oshirishlik ta'lim muassasalari misolida tahlil etilgan.

Ushbu izlanishlarda yuqori ta'limnan keyingi ta'lim, xususan malaka oshirish ta'limining masalalari o'zlar oldiga yuqori talimning mantiqlik davomi sifatida mushtaraklikta o'rganilgan. O'sha sababli da ko'plab izlanishlarda bilimlarni takomillashtirish ta'limi da yuqori talim muassasalari ro'yobga oshirarlik xizmat tarzida yoritilgan.

Talim sifati masalalarini muhokamada uning baholanishi, monitoringi, sifatning ta'minlanishi va boshqalar haqida so'z yuritiladi. Bu atamalarning qo'llanilishiga aniqlik kiritishlik uchun ularning ingliz tilidagi mohiyati va milliy tilimizda ularga mos kelishchi so'zlarga qisqacha to'xtalib o'tamiz. Sifat nazorati (quality control) kutilmagan sifatning muayyan darajasiga erishishga yo'naltirilgan sifatni baholashning tashqi protseduralarini belgilashda tatbiq qilinadi.

Sifat monitoringi (quality monitoring) sifatning u yoki bu kriteriyalari va indikatorlarin bevosita baholash yoki nazorat protseduralarini nazarda tutadi, sifat «dáraja»sin aniqlaydi, shuning jo'rligida, madaniy xarajatlarni sarfroq samaradorligin baholash bilan da aloqador bo'ladi. Yuqori talim sifati masalalariga tegishli ingliz tilidagi nashrlarda satr bosqichlardan (rejalashtirishlik, baholash va monitoring, tahlil va boshqa bosqichlar) iborat sirtqi, ichki baholashni - keng

manodagi sifatni baholash tizimini ifodalashchi «quality assessment» atamasi ko‘proq tatbiq qilinadi. Tor manoda sifatni baholash protseduralarini belgilashda «quality evolution», «quality audit», «quality judgement» kabi atamalar tatbiq qilinadi.

Shuning jo‘rligida, Yevropada sifatni ta‘minlashlik yoki sifat kafolati tarzida tarjima etilishi mumkin bo‘lgan «quality assurance» atamasi da tatbiq qilinadi. Sifatni ta‘minlashlik tizimsi nazorat bilan aloqador bo‘lgan bosqichlardan tashqari ularni joriy etish bosqichlarini takomillashtirishga tegishli izlanish va qaror qabul qilish bosqichlarini ham qamrab oladi.

Sifatni ta‘minlashlik tizimining eng zarurli xossasi uning úziliksiz takrorlanatúgnligi va rivojlanib borishga moyilligidir. 1995-yili YUNESKO tomonidan «Yuqori talimni isloh qilish va rivojlantirish» ismli yo‘nalishlari ishlab chiqilgan bo‘lib, unda asrlar almashinishi davrida yuqori maorifdi rivojlantirishning dunyo miqyosidagi tendenciyasi va vazifalari aytilgan. Yo‘nalishlamada mavjud 151 bandten 18 i bevosita maorif sifatina moljallangan. Ularda, xususan, supat konsepciyasini «Yuqori talim sifati ushbu tizimning mundarijasi, vazifalari yoki tizimdagi sharoit va me‘yorlarga aloqador bo‘lgan ko‘p ukladli tushincha» tarzida tavsiflovchi keng manodagi tahlili keltirilgan.

Ta‘lim sohasin qoriqlash moammosini hamma vaqt dolzarb bo‘lgan, xolos keyingi yillarda bu masala yechimini tizimli jamlanmali ravishda jontasa boshlandi. Chet ellik olimlar va amaliyotchilar talim sifatini izlanish doirasida talim sifati tushunchasining o‘zini aniqlashtirmoqta, baholash mezonlarini ishlab chiqmoqda, yuqori sifatni taminlaydigan omillarni tasiflashni, talim sifatini boshqarish va monitoring masalalarini o‘rganmoqda. Talim tizimini nazoratning o‘zaro tán olinadigan tizimlarin joriy etish qirg‘oqlari taqqos imkonini beradigan talim sifatini ta‘minlashlik Yevropa mamlakatlari yagona talim o‘rinlari shakllantirishning zarurli shartlaridan biridir. Dunyoda mavjud maorif sifatini nazorat tizimlarin shartli turda ikkita modelga bo‘liw mumkin.

Birinchi model - yuqori maorif muassasasining jamiyat va mamlakat oldidagi javobgarligini ottestaciya, akkreditaciya va nazorat vositasida sirtqi baholashga asoslangan «frantsuzsha» modeli. Bunday model Skandinaviya mamlakatlari, Shexiya, Latviya, Estoniya va boshqa davlatlarda tatbiq qilinadi.

Bu davlatlarda, mamlakat tashkilotlari tomonidan baholashning maqsadi shakllantiriladi, baholashning eng zarurli tomonlari belgilanadi, ta‘lim jarayonin tashkil etishga tegishli qarorlar qabul qilinadi. Talim muassasasi tomonidan o‘zini

o'zi nazoratga yuzaki qaraladi, sababi asosiy e'tibor sirtqi nazoratni samarodor o'tkazishga qaratiladi.

Tashqi nazorat normativ va ilmiy yoqdan ta'minlanishlik bo'yicha samarodor yutuqlarga erishgan bo'lsa ham, miqdorlik ko'rsatkichlarni aniqlashga asoslangani sababli mavjud muammo va yutuqlarni aniqlash, maorif sifatini oshirishlikni rejalashtirishlik imkonini bermaydi.

Yuqori talim sifatini baholashning ikkinchi - «ingiliz» modelining zaminini maorif muassasasi tomonidan o'zini -o'zi nazorat tashkil etadi. Bu model Ulug' Britaniya, Germaniya, AQSh, Latin Amerika mamlakatlarinde tatbiq qilinadi. Farangistonda yuqori talim muassasasi (JOO) faoliyatning sirtqi nazorati JOUlarni nazorat bo'yicha Milliy qo'mita tomonidan ro'yobga oshiriladi. Ushbu qo'mitaning boshli vazifasi muayyan JOUlar va mamlakattegi yuqori maorifding sharoitin uziliksiz takrorlanadigan turda xolisona nazoratdan iborat.

Nazorat natijalari axborotlik xarakterga ega bo'lib, dastlap prezident, parlament va hukumatka, so'ng ola nashrlar tarzida keng jamoatchilik e'tiboriga yetkazildilik yillik hisobotlar tarzida aytiladi.

Germaniya va Buyuk Britaniyada yaqin davrlarga qadar talim sifatini ta'minlashlikdagi boshli rollar o'quv yurtlarining rahbarlari va o'qituvchilar tarkibining kompetentligi va javobgarligiga asoslangan ichki nazoratga ajratilgan edi. Germaniyaning yuqori o'quv yurtlarida ichki nazorat asosan fakultetlar, anig'iniraq qilib aytadigan bo'lsak ulardagi o'qish jarayoniga javob beradigan maxsus komissiyalar tomonidan olib boriladi.

Germaniyada mamlakat darajasida akkreditaciya qilish yo'lga qo'yilmagan bo'lib, mamlakatke tegishli JOUlar avtomat ravishda akkreditaciya ega bo'lani. Oxirgi yillarda mamlakatte ichki nazoratding yetarli emasligi haqidagi xulosaga kelindi va 1995- yildan e'tiboran JOO rektorlari konferentsiyasi yetakchiligida ko'p bosqichli murakkab tuzilmaga ega bo'lgan supatni sirtqi nazorat tizimsi joriy etile boshladi.

Umuman olganda mamlakatimizda talimni boshqarish tizimining sifat tomonidan yangi saviyasi dasturlar, boy tarixiy va ma'naviy meroslarni hisobga olgan holda rivojlangan mamlakatlar tajribasidan da keng foydalanish zurrur. Talimni boshqarish tizimi shakli va mundariyasi tomonidan mamlakat jamiyetshilik vaholanki bo'lishi - eng ilg'or va fuqarolik jamiyati yutuqlariga kiruvchi yo'nalishlarin e'tirof zurrur. Talim boshqarishi nazariyasin qiyosan yangi va istiqbolli fan tarmoqi hisoblanib, boshqarish jarayonining mohiyati va qonuniylarini aniqlash, bu jarayonte yuz beradigan múnásábetlerdi ochib berish, baholash va boshqarish

subektiniń asosiy tamoyillardi ishlab chiqish, talimni boshqarish jarayonida zarurli ahamiyatga ega bo‘lani. Talim tizimini boshqarish pedagogika fanining zarurli tarmoqi bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasidagi talim tizimi tashkilotlari va ularning vazifalari, yumush faoliyatning mundariyasi va metodlarini belgilab beradi, shuning jo‘rligida, maorif muassasalarini boshchilik qilish tizimini asoslaydi. O‘sha ko‘zlar -tiyrasdan O‘zbekiston Respublikasida maorif tizimini miqdor va supat tomonidan bundan ham jadal rivojlantirishda ilg'or chet el tajribasigan o‘rinli foydalanishga katta e‘tibor qaratilib kelgan. Talim - tarbiyani tashkil etish va boshqarishga tegishli respublikamızda ro‘yobga oshirilayotgan ishlarning hammasi shu tariqa yagona asosiy maqsadga erishish, komil inson, muayyan darajada umumiy ma‘lumot saviyasi va kasblik muhayyoligiga ega bo‘lgan atroflicha rivojlangan, ishonchli shaxsni tarbiyalashga qaratilgan.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Кувшинов С. В. Компьютерные сети и гуманитарные науки: исторический аспект Философские науки. - 2008. - №. 7. - С. 108-126.
2. Закирова Ф. М., Позилова Ш. Х. Креативное обучение на курсах повышения квалификации преподавателей информатики высших образовательных учреждений //Science for Education Today. 2018. Т. 8.-№. 3. С. 23-36.
3. Pozilova Sh.X., Matkurbonova N.Sh. Assessing practical thinking of teachers for use in teacher education // Высшая школа (ISSN 2409-1677). Журнал.- Москва, 2017.- №10. С.61-62.